

Acésta fôia ese
cate 3 côle pe luna
si costa 2 fiorini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 ft.
Pentru strainatate
10 franci cu porto
postei.

TRANSILVANI'A.

Fôia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abonéza la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiiu, séu prin posta
séu prin domnii co-
lectori.

Nr. 5.

Brasiovu 1. Martiu 1870.

Anulu III.

Fragmentu istoricu despre unirea religiôsa in Tran- silvani'a.

Comitele Nicolae Bethlen, de confesiune calvinu, fostu cancelariu alu terei in dîlele principelui Mich. Apafi I., in memorialele sale scrise ungresce si amestecate numai ici colea cu latinesce, a pastratu despre acelu evenimentu urmatórele date sî impregiurari:

Nevoile sî pericolele venite asupra mea cu ocasiunea unirei popiloru valachi cu confratii nostrii romano-catolici, trebue se le descriu cá pe un'a tentatiune (ispita) mare, venita dela satan'a sî cá unu semnu mare alu gratiei lui Dumnedieu catra mine.

Eu am descriu originea si caus'a acelei uniuni in latinesce.*) La acestea s'au mai adaosu, cá sî Ladislau Dindár ilu amerintiá in numele lui Voda din Valachi'a, cá va face cá se fia scosu din episcopía, pentrucà era betívu, pentrucà uneori fiendu morbosu mancá carne si cá popiloru valachi le dá voia a se casatori aduó'a óra. Eu iam dîsu lui, cá se nu'lu aduca in desperatiune, cá dieu voru patí éca asia cu elu.**)

In an. 1697 pre candu noi trei insi eramu in Vien'a***), odata fiendu in conferentia Kinski pune se'i aduca „memorialulu status catholici“; candu éca cá punctulu antaiu alu acelu memorialu era cererea acestei uniuni. Eu am la mine copi'a acelu memorialu si a resolutiunei puse pe acela. Noi amenduoi cu gubernatoriulu respunseramu, cá noi in Transilvani'a neci de numele acelu memorialu nu amu auditu; precumu vedemu, acela este in contra celoru trei religiuni transilvane, éra mai alesu in contra celei reformate; deci macaru-cà noi dupa rangu suntemu primii membrii ai acelei religiuni, totusi suntemu numai câte unu membru simplu alu ei, pentrucà in religiune nu este gubernatoriu si cancelariu; de aceea

*) Adeca in memorialulu seu celu latinescu.

**) Adeca cu mitropolitulu Teofilu, pe care calvinii 'lu adusera in desperatiune denuntiandu'lu precumu facusera sî cu mitropolitulu Orestu in a. 1643, sî cu Sav'a 1680, apoi amerintiandu'i cu destituire. Boierii calvinesci cercá se stórcá si dela Teofilu bani, éra acesta ne mai voindu se dea, séu ne avendu, pentrucà se scape de ei, se aruncà in bratiale partitei nemtiesci, dechiarandu totuodata cá va primi unirea. Atunci ungurii catolici au sî intretiesutu cestiunea eclesiastica a romaniloru transilvani in memorialulu loru trimisu la curtea imperatéseca sî inca la locul antaiu.

***) Gubernatoriulu Georgie Bánffy, tesarariulu Apor si acestu comite Nicolae Bethlen.

noi nu potemu lua parte la desbaterea acelu memorialu. Atunci Kinski dîse: Nu vorbiti cá reformati, ei in calitate de consiliari regesci etc. Noi destulu protestaramu, deteramu sî imperatului memorialu despre acela, dela care eu am copi'a; conclusulu inse totu ilu facura. Dupace acelu episcopu valachu morí*), apoi pe acestu de acumu fiu alu popei valachu din Bobaln'a, carele pe atunci cá junisioru invetiá gramatica in scól'a nóstra din Alb'a-Iuli'a, l'au facutu episcopu galbinii dati de tata-seu lui Stefanu Naláci imprumutu, din care partea mai mare a mersu in pung'a domnului gubernatoriu, cumu si auctoritatea acestoru duoi domni. In numele nu sciu carui D. séu D., Stefanu Ratiu facutu papistasiu dintr'unu valachu faimosu pentru hotii, despre care voiu vorbí mai la vale, in anulu — — l'a dusu la Vien'a (pe Atanasie) si acolo in biseric'a si monastirea dela s. Ana l'au facutu adeveratu episcopu catolicu, éra dupa aceea in anulu — — Stefanu Apor facù, cá elu se adune pe bietii popi valachi sub titlu de sinodu generalu si sub glóba de 60 fiorini, camu vreuna suta duóadieci insi la Alb'a-Iuli'a, éra acolo inbracandu'lu in vestimente popesci aurite si cu mitra a casa la Apor, ilu duse cu caret'a sa in procesiune solena la biseric'a valachiloru, unde'lu instalara de episcopu; ba inca de archiepiscopu, cu titlu de Illustrissimus et Reverendissimus, precumu se laudá Apor, macaru-cà acésta este una nebunía, éra eforu si pedagogu fu pater jesuita Szunyog. Era pompa mare. Céta cea mare de popi valachi cá nisce berbeci mergea inainte, pe de laturi, inapoi, multi plangèndu, éra dela unii dintre ei se audia vorbe adresate catra ómenii spectatori pe strate: Acumu secera ordiulu, dar dieu dupa ordiu voru secera sî graulu. In carete mergea comitele Sean, toti magnatii de legea papistasiésca din Transilvani'a, pateri (franciscani?), iesuiti, Ioanu Kemény, Samuilu Bethlen si unii, inse fórte puçini magnati de legea reformata, carii atunci candu eu 'iam mustratu pentru acésta, voiá se se desculpe dîcèndu, cá Apor le-a dîsu loru, cá va merge sî gubernatoriulu; elu (Apor) cu acea sperantia a sî indireptatu sî condusu processsiunea catra usi'a bisericeii dela casa gubernatoriului; inse s'a pacalitu, pentrucà de sî sierbitorii mei imi adusera scirea, cá gubernatoriulu a sî pusu se in hame caii, inse n'a mersu; éra lui Apor care asteptá diosu, ii nuntia asia: Nu

*) In an. 1697.

am vedintu porunc'a Maiestatei sale despre acestu lucru. Asia elu (Apor) a esitu scarpinandu'si cerbicea pe pórta lui St. Michailu, alias pórta temnitiei.

Acestu episcopu se facù atatu de insolente, încàtu pretendea cá sc'i d'ca Marii'a ta (Nagyságos) nu numai nobilii simplii, ci s'i cei cu mosii; éra déca dela cancelaria nu i se scriá Illustrissimus, nu luá scriptele, decàtu numai de nevoia. Afara din carcium'a domnului (a cui?) vendea neimcetatu vinu; si-a facutu si beraria. Numai Dumnedieu scie, càta scârba am avutu eu din caus'a acésta, pre candu se aflá guberniulu intregu acolo (in Alb'a-Iuli'a). Cu unu cuventu gubernatoriulu puneá se'i arunce diosu semnulu (czég), se'i sparga fundulu butei; se'i ia la fuga pe berariu. Inca una-data a chiamatu prin gubernu pe Gavriilu Nagyszegi cu compani'a sa, pentrucá se ececuteze elu*). Acumu se te tieni; dara dieu din aceea nu s'au alesu nimicu. De alta parte pre candu me aflámu eu cu guberniulu substituitu, me indemná (gubernatoriulu Bánffi), cá se me portu aspru (catra episcopu); eu inse n'am cutezatu a trage asupra'mi ur'a toturoru. Ce e dreptu, in fati'a monastirei am dispusu haiduci, carii luá vinulu dela cei carii 'lu ducea si le spargea vasale; mai departe inse nu am potutu merge, pentrucá me temeám, cá nu cumva se'lu ajute si nemtii din cetate, si haiducii inca se provóce vreunu pericolu, séu din frica, séu din vreuna invoire reutatiósa. Cumu a smulsu din man'a nóstra carcium'a din Alb'a-Iuli'a, despre acésta la altu locu.

Candu cu instalatiunea lui, ce e dreptu, càtiva greci au protestatu in contra lui (Atanasie), éra sermanii valachi si popii n'au cutezatu**), ci dupa càteva luni au inceputu a cere, cá in biserica cea mai vechia s'i mai mica se predice unu popa neunitu si se ececuteze totu cultulu dupa usulu vechiu. Ei sciu ce au cerutu, episcopulu inse s'i cu pedagogulu seu iesuitu n'au facutu nimicu, ba la unii cá aceia neci mortii nu 'iau ingropatu. Atunci acestia (valachii) iritati fórte, se convorbescu, se jura si punu de curatoriu pe unu omu anume Gavriilu Nagyszegi, nu inse pe celu dela Clusiu, ci unu nobilu saracu, de altumentrea inteligente destulu, cunoscùtoriu de carte, carele dela papistasia trecuse la legea valachiloru; acesta luá asupra'si, cá se pórte caus'a loru la guberniu, la tíera (dieta) si inaintea ori-cui. Ei (valachii) afara de libertatea conscientiei dupa ritulu vechiu nu

*) Lectorii nostrii cunescu pe unu Gavriilu Nagyszegi din cronicariulu Cseréi si din alte documente. Au fostu inse duoi Nagyszegi. Pe tempulu instalarei lui Atanasie unulu fusese capitanu alu unei companii, care se aflá de garnisóna in Clusiu. Despre celelaltu vedi mai in diosu.

**) Firesce cá n'au cutezatu, cá ci era trantiti si calcati la pamentu multu mai dinainte prin tirani'a aprobateloru si compilateloru si prin barbarele maltratari secularie. Si apoi adeca chiaru magnatii magiari ce mai cutezá pe atunci? Tíer'a intréga era dejá venduta si revenduta. Valachii aru fi patítu cá sasii din Brasiovu, din carii pe cativa 'iau spendiaratu, taiatu si inpuscatu, éra cetatei 'ia datu focu. Not'a trad.

mai poftea nimicu. Istori'a acestui lucru ar fi lunga ci eu grabescu catra meritulu cestiunei pre càtu se póte mai in scurtu. Deci

In acestu anu 1701 in Septembre avendu a functioná eu in substitutiune*), am mersu inpreuna cu colegulu meu Michailu Toroczka la Alb'a-Iuli'a. Atunci vení la mine jupanulu Stefanu Nalácz, carele functionase inaintea mea si imi narrá acea causa a valachiloru, inse fórte pe scurtu. Acolo avuiu tempu de a me ocupa cu Nagyszegi si cu cativa soci ai sei, cu plenipotentia séu constitutiunea si cu instructiunea lui, éra pe langa acestea cu un'a suplica adresata catra gubernu. Eu vediuu si audiui, cá dieu plansórea este drépta, inse necumu una causa atàtu de mare a unei natiuni si religiuni, dara neci alte cause mici de ale persóneloru private nu le póte decide guberniulu substituitu; de aceea eu le dedeiu suplic'a inapoi d'cendu-le: Éca, in 8 ale acesteia va veni aici gubernatoriulu s'i toti domnii consiliari; atunci dati-ne suplic'a vóstra la guberniulu intregu, éra pana atunci se fiti in liniste, in pace s'i cu sperantia, se nu faceti neci o turburare. Cu acestea 'iam dimisu s'i s'au dusu. Guberniulu se adunà pe dio'a susu memorata, si apoi nu sciu cumu, cá dóra sierbitorii guberniului n'au lasatu in laintru pe Nagyszegi, séu din alta causa, destulu cá suplic'a loru (a valachiloru) o aduse in guberniu catoliculu Franciscu Lugosi, omu uneori placutu gubernatoriului; acesta i dete suplic'a, apoi esí. Gubernatoriulu o luá s'i mi se pare cá o cití, apoi o puse de inaintea sa, ne vorbindu nimenui nimicu despre ea.

Consultatiunea guberniului tienù patru séu cinci díle, apoi fiendu-cá sciu dela mine insumi, dieu Nagyszegi s'i-a solicitatu caus'a; gubernatoriulu inse neci decumu nu o luá la pertractare, macaru-cá dieu afacerile nu'lu inbuldiá, ar fi avutu tempu de ajunsu cá se o ia inainte. Odata numai díce pe neasteptate, cá elu trebue se purcéda de ací neaparatu, éra noi consiliulu se remanemu pe locu, s'i causele s'i suplicele càte mai sunt, se le decidemu, apoi adaose: Credu cá jupanulu cancelariu (acestu Nic. Bethlen) s'i afara de aceea va petrece lun'a Septembre in substitutiune aici.

Nu'mi aducu bine amente, cá ce causa numí elu, pentru care s'i unde ar trebui se caletóresca, mi se pare inse cá a mersu la Berve, la Cenade s'i la Sibiu. Destulu atàta, cá re Valachorum intacta, se duse p'ací incolo, éra suplic'a loru o dede secretariului, carui ii díse: Éca domnii si cu domnulu cancelariu inpreuna o voru decide, éra eu sunt alu dvóstragat'a spre sierbitiu; apoi eu acésta se luá pe trepte in diosu; acolo ilu asteptá calésc'a si sierbitorii; se puse in trasura, plecà, condusu de cause séu preteste,

*) Bethlen esplica mai susu in memorialele sale, ce era acelu gubernium substitutum dela mórtea lui M. Apaffi I., adeca una parte din consiliari si alti càtiva subordinati trebuea se stea in permanentia pe locu, inse nu facea mai nimicu. Not'a tr.

pe care le scie Ddieu. Intru asemenea'mi este necunoscutu, cumu se stracurara Apor, Stefanu Haller si Ioanu Sasulu (Hans Sachs, comitele sasescu), destulu atata, cà remaseramu acolo (in Alb'a la guberniu) numai: Eu, Stefanu Naláci, Samuilu Keresztesi, Ioanu Sárosi, Mich. Toroczkai si Sam. Conrad consiliari si unu secretariu. Acestia se adunara la locuinti'a mea. Nagyszegi se sbuciumá pentru resolutiunea sa, totu asemenea sî alti suplicanti. Noi vorbiramu si aflaramu, cà acestu semiguberniu necumu se póta decide un'a cestiune atátu de mare, dara neci alt'a mai mica nu e in stare. Ei inca s'au dusu, pentrucà cine putea se face sî se dica altu-ceva in casulu acesta. Eu restituindu lui Nagyszegi suplic'a, ilu amanaiu pana la altu guberniu, séu la dieta. Domnii se departara; eu si Mich. Toroczkai remaseramu in substitutiune. Puçinu dupa aceea vení la mine Nagyszegi, imi inmanuá unu protestu scrisu, imi spuse si prin graiu, cà elu protestéza in presenti'a mea cá in presenti'a cancelariului, se'i dau inse acelu protestu in forma autentica sub sigilulu imperatului. Eu eram datoriu se facu acésta in puterea oficiului meu, inse luminatu de Ddieu nu facuiu acésta, neci cà ilu citiui, ci ilu dedeiu inapoi dícendu: Este protonotariu, este capitulu; usulu este mai multu de a protesta in fati'a acelora, decátu la cancelariu; mergi acolo de protestéza, valórea e totu-una; eu inse ti-asi da tie consiliu, cá in caus'a acésta se purcedi mai incetu, pentrucà me temu se nu o pati. Zelulu acesta iti va fi tie periculosu. Elu respunse, cà pentru Ddieu este determinatu la orice, si la mórte. Dupa aceea (Nagyszegi) se duse la sarmanulu Ioanu Sárosi (magister protonotarius) si acolo isi scóse acea protestatiune sub sigilulu judecatorescu imperiale spre ruin'a sa si a lui Sárosi.

Am mai intielesu, cà (Nagyszegi) a pusu pe unu argintariu anume pare-cà Stefanu Komáromi, nobilu din Alb'a-Iuli'a, cá se taie sigilu pentru eclesi'a valachiloru. Am chiamatu pe acelu argintariu si 'iam dísu cá se nu'lu faca, séu déca este facutu, se nu ilu dea; elu inse nu me ascultà si asia pentru acea fapta'lu aruncara in temnitia vai de capulu lui. Pe episcopulu nostru sî pe profesorii nostrii 'iam avisatu, cá nu cumu-va se aiba vreunu amestecu cu Nagyszegi. Acésta le-a si prinsu bine, pentrucà elu in Aiudu cerù studenti dela profesori, cá se'i ajute la descriusulu unoru cursuri (?), séu nu sciu ce patente, inse nu'i detera, ba sî oprira pe studenti dela elu, cà-ci de nu, era se dea si aceia in periculu. Ce este mai multu, una-data audiui, cà elu (Nagyszegi) se lauda cu patrociniulu meu pretotendeni. Mergèndu calare spre Fântan'a regelui, ilu veduiiu in capulu orasiului si'i diseiu acelui vai-de elu: Me, eu audíu cà ambli cu numele meu; ci astépta numai, cà asia se'mi ajute Ddieu, omu de nimicu ce esci tu, am se punu se te bata pe mórte.

Eu am compatimitu atátu causei, càtu sî lui (Nagyszegi) si soçiloru sei, éra déca mi-ar fi fostu

cu potentia, dieu eu le-asi fi ajutatú din ánima curata; m'am temutu inse cà se va arunca sî elu sî pe altii sî pe mine in periculu, éra acelei cestiuni religióse inca nu va folosí. Asia s'a sî intemplatu: pentrucà de sî guberniulu ilu abandonà (parasí, departà) in modulu precumu l'am descriu, elu totu nu s'a lasatu, ci si-a continuatu scriptele sale, inse elu scie, la ce popi si protopopi de ai valachiloru. Destulu atata cà

Espirandu substitutiunea mea cu ultim'a Septembre, ne succese Apor si Ioanu Sasulu, carii catra finea lui Octobre (pentrucà pana la treispredece, pre càtu eu edificám in Alb'a-Iuli'a, nu 'i facura nimicu) ordinara arestarea lui Nagyszegi sî a catoru-valachi carii tienea cu elu sî 'i trimisera la Sibiu. Mai toti arestatii era nobili; apoi arestara si pe argintariulu. Curendu dupa aceea scriendu'mi dela Alb'a-Iuli'a la St. Miclausiu me inscientiara despre acelu casu; intr'aceea iute'mi vení sî epistol'a gubernatoriului, in care 'mi scrie intr'unu stilu óresicumu vaieratoriu si mustratoriu, cà substitutiunea (guberniulu trunchiatu) a pasitu asia departe preste atributiunile sale, cà-ci a dispusu a se aresta fara scirea guberniului ómeni nobili*). Eu ii rescriseiu, cà eu totu-deauna m'am temutu de asemeni lucruri, si candu cu infintiarea substitutiunei am predísu acestu lucru; de aceea eu sunt de opiniune, cà guberniulu se se adune càtu mai curendu la Alb'a-Iuli'a sî cercetandu tóta caus'a cu de-a meruntulu, ori este Nagyszegi culpabile ori nu, se'lu ceremu inderaptu dela generariulu (Rabutin) la legea, jurisdictiunea sî in arestulu nostru, pentrucà orice culpa ar avea elu, aceea nu este de competentia tribunaleloru militare, ci de a celui politicu transilvanu; altu-mentrea me temu dieu, cà acestu lucru va avea consecentie rele.

Din acésta (opiniune) nu s'au alesu nimicu. Din cele premisses imi era usioru a fi profetu. Am sî inceputu se audi, cà Ioanu Sárosi ar fi cadíutu in prepusu si cà este in periculu. Prin sierbitoriulu meu scrieiu bietului gubernatoriu, cà déca n'a consideratu primulu meu consiliu, ilu rogu pentru Ddieu, cá se'lu accepte pe acesta: Elu, eu, Naláci, Keresztesi, Toroczkai, éra déca va fi de lipsa, dóra sî Sárosi, se mergemu sî se stamu fatia la generariulu, si tocma déca lui Nagyszegi nu 'iamu putea ajuta nimicu in modulu aieptatu mai inainte, dar incai se abatemu pericolulu dela Sárosi atátu la generariulu, càtu sî la curte. Din acésta inca nu s'au alesu nimicu.

Intre acestea mie'mi vení porunca dela Maiestatea sa, cá dupace camer'a curtei (imperatesci) inchiaiese cu principele Apaffi concordatu asupra cetatei Hustu, éra pentru transpositiunea aceluia era se mérga acolo baronulu Kleinburg, eu cá comite supremu preste

*) Nobili dieu, inse nobili „valachi“ de legea resaríténa; apoi acuma se scie fórte bine din mai multe documente, cumu se calcá privilegiulu si imunitatea nobililoru „valachi“, déca aceia nu voiá se tréca la calvinia si dela a. 1700 inainte la papistasia.
Not'a trad.

Maramurasiu inca se fiu acolo. Deci eu in Octobremerseiu in Maramurasiu, si acolo tienuiu sientia de comitetu, apoi transpositiunea Hustului si a salineloru se intempla in presenti'a mea.

In Ianuariu 1702 ajunseiu la Alb'a-Iuli'a pe la inceputulu dietei. Inca fiendu pe drumu pe la Giulatelecu (comit. Dabacei), sarmanulu Nicolae Horváth venindu inaintea mea fórte suparatu me intrebà: Scii dumneata, cà pe Ioanu Sárosi l'au prinsu si pentru ce? Eu ii respunseiu, cà nu sciu nimicu, precumu neci nu sciam, multiamita lui Dumnedieu. M'am miratu cá de unu ecsemplu tristu sí de multe consecentie. De sí Sárosi imi causase mie dauna fórte mare sí disgratia, precumu scrisesem colo mai susu, totusi ii compatimeam fórte, apoi cunoscèndu si innocentia lui, 'iasi fi ajutat, déca asi fi potutu; imi fu inse preste potintia, pentrucà dupace Nagyszegi apucase a cadé in manile generariului, precumu am scrisu, sí dupace nu a fostu reclamatu de acolo indata la inceputu, generariulu aplicà asupra lui cercetare, séu inca precumu credu eu, sí tortura, ecsamenu etc. prin auditorii sei nemtiesci sí a trimisu tóte la consiliulu bellicu in Vien'a.

Caus'a lui Sárosi differise intru atata, cà in urmarea informatiunei apriete a generariului si a celei ascunse (occulta, clandestina) a iesutiloru, imperatulu a poruncitu arestarea sí tragerea lui in judecata pe temeiu legiloru patriei, si asia elu nu a statu sub custodi'a nemtiloru, ci sub a haiduciloru guberniului, nu inse in casele sale, ci in ale lui Kolosvári la Alb'a-Iuli'a. Pentru ce nu in locuinti'a sa?

Curendu dupa reintórcerea mea imi veni epistol'a generariului, pentrucá se chiamu pe episcopulu valachu din Maramurasiu spre a 'lu intrebã de unele altele, cà nu i se va intempla neci-unu reu. Eu scriseiu episcopulu in Maramurasiu, cá se viena la mine; inse n'am cutezatu a'i scrie lucrulu intregu, pentrucà me temeiam cà nu va vení, ci sparienduse va fugí sí apoi eu inca voiu avea suparari din caus'a lui; am scrisu inse vicespanului meu Menyhart Pogány, cà tocma déca n'ar vof episcopulu, elu se'lu prinda cu forti'a sí se'lu trimita încóce; totusi pre càtu se póte, se cumpete lucrulu asia, încàtu se nu ajunga la acésta extremitate, éra episcopulu inca se nu se pricepa. S'a priceputu séu nu, eu nu sciu, destulu atàta, cà elu vení frumosielu in Alb'a-Iuli'a la mine, merse in Sibiiu la generariulu, se reintórse si caletorí in pace la Maramurasiu, pentru care se fia multiamita lui Ddieu. Nagyszegi scrisesese acestuia (episcopulu din Maramurasiu), éra acesta „ex synodo suorum collegarum“ a scrisu cá respunsu una epistola „contra unionem cum pontifice“ atàtu din sant'a scriptura, càtu sí din actele vechiloru concilia, in càtu eu neci-una-data nu asi fi crediutu cá din capu de valachu dela Maramurasiu se ésa asia ceva; neci cà a incercatu nimeni (?) cá se unésca Maramurasiulu.

Pe Sárosi directoriulu ilu evóca, ilu proclama*), éra elu presentanduse cu advocatii sei in fati'a tieiei (dietei) díse pe scurtu numai acestea: De sí eu me incredu in innocentia mea, totusi nu voiescu se portu procesu cu domnulu meu (cu imperatulu?) — Nimeni nu'i facù sila, plecà la locuinti'a sa. Dupa acesteia la duóe séu trei luni, séu nu sciu la càte, vení porunca dela Maiestatea sa, cà se fia dimisu pe parola de nobilu sí se mérga la Vien'a spre a se curati (ad se purgandum, serie Bethlen). S'a si dusu la Vien'a si eu in Augustu l'am apucatu acolo, sí atàtu in absolutiunea lui, care a fostu (precumu se esprime Bethlen latinesce) restitutio in integrum, praevio juramento expurgatorio coram Cancellaria aulica transsylvanica praestando, càtu si la audienti'a ce avù la imperatulu si la onorific'a lui dimitere, 'iam facutu multu sierbitiu asia, in càtu elu se mirá sí imi multiamea. (De ací incolo descrie casurile sale de certe avute cu Sárosi, acesteia inse n'au a face nimicu la scopulu nostru de fatia; dupa aceea urméza asia:)

In adunarea din an. 1702, in care se pertractà procesulu lui Sárosi, despre Nagyszegi si de consocii sei incarcerati nimeni nu atinse neci macaru unu cumentu, ci generariulu inaintà la consiliulu bellicu actele inchiaiete in cancelari'a sa, precumu am memoratu, éra curtea fara alta cerere din partea Transilvaniei, decise asia: Judicet iudex transsylvanicus secundum leges patriae, sed non exequatur, ut sit locus gratiae caesaris. (Se judece judecatoriulu transilvanu conformu legiloru patriei, dara se nu ecsecuteze, pentrucá se remana locu gratiei cesariului). Poruncile despre acésta le-am adusu eu in diosu in Decembre alu an. 1702 inpreuna cu actele (una cum actis). De aici se vede ce ar fi fostu, déca gubernatoriulu ar fi adoptatu consiliulu meu din Octobremerseiu 1701 memoratu mai susu, cu atàtu mai virtosu, déca in Septembremerseiu guberniulu ar fi reflectatu la suplic'a loru (a celoru arestati). Apoi in fine la an. 1703 generariulu dede in manile nóstre spre a'i judeca, pe Nagyszegi sí pe socii sei càti mai era in viétia, pentrucà unii morira in captivitate. Se tienù adunare in Alb'a-Iuli'a; pe Nagyszegi ilu proclamara una-data, éra eu necidecumu n'am mai potutu scóte la cale, cá procesulu se se continue si decida (hogy tovább is prosequálják és decidálják), de sí adunarea fu lunga destulu. Nagyszegi perí acolo in captivitate, soci'a sa inca morí; intr'aceia prorupse guer'a; pe elu l'au dusu la Sibiiu; acolo apoi dícea sí insusi Apor: Numai ce ar trebui se eliberamu pe acelu misielu nebunu, pentrucà oricàtu ar fi fostu de grea culp'a lui, si-a luat pedépsa de ajunsu. Dupa aceea taiara férale de pre elu sí 'i concesera cá se amble prin orasiu pe la protonotariu sí advocatu. Szunyog, paterulu episcopulu, vení asupra nóstra in guberniu, cá se ne mustre, Apor inse 'i dede respunsu aspru. In adunarea care de-

*) Termini juridici, usitati in Transilvani'a.

cise asupra lui Ioanu Sasulu ilu adusera unadata si pe elu (pe Nagyszegi) inaintea judecatiei, inse nu mai scia altu-ceva, decâtu numai se planga, nu avea neci advocatu, neci nimicu; de aceea comiseră protonotariului Michailu Simonty, că se percurga (se citésca) actele, si apoi se'lu ajutam (pe Nagyszegi) cu advocatu si cu altele. Asta-data remase intr'atata; éra apoi pe cātu tempu me aflaiu eu in captivitate, cumu si in ce modu l'au liberatu, ei sciu.

In cātu pentru mine, in acésta cauza se vede marea provedentia a lui Ddiu, pentrucă sciu de siguru, că din ecsamenulu si din tortur'a lui Sárosi s'au adeveritu, că uniculu loru scopu nu a fostu asupra lui Sárosi, ci asupra mea. Acelu pater Szunyog venise una-data la mine in Maiu alu an. 1703 că si cumu ar voi se'mi face cortenire, in adeveru inse mai multu că se me spionésca; pentrucă in anululu trecutu prinsese si tienuse in féra la monastire pe unu popa valachu anume Ioanu Circa (Czirka), care scia unguresce si latinesce, popa desteptu si invetiatu, carele 'i fusese competitoriu la episcopía (lui Atanasie) si carele, precumu spuse elu, perdù cincidici de galbini la gubernatoriulu din acea cauza. Acesta (Circa) fugi cu féra cu totu in colegiulu nostru din Alb'a-Iuli'a, éra eu l'am trimisu in secretu la Aiudu, unde l'am tienutu pitulatu aprópe siepte septemani; dupa aceea cu gubernatoriulu si cu multi domni reformati ilu luaramu pe fatia in apararea nóstra, ilu asiediară in comitatulu Unedórei intr'una parochia valacha reformata, assemnandu'i si plata, 'ia fostu inse preste potintia a petrece acolo in securitate de spionagiurile secrete, éra dupa violenti'a comisa asupra lui Nagyszegi, trebuí se ia lumea in capu*). Intr'aceea se me reintorcu la Szu-

*) Éca si cuventele testului: Mert a felsőbb esztendőben egy Czirka János nevű magyar, deák olvasást tudó értelmes és tudos oláh papot (a ki a püspökségben competitora volt, és kiknek is mint ő mondotta, 50 aranya veszett azért a gubernátornál) meg fogatott és vasha tartatott a monasteriában; ez el szaladott vasastól a mi fejevári collegiumunkba, és én titkon küldtem Enyedre, és ott in latibulo tartattam majd hét hétig; azután a gubernátor és több református urakkal aperte pártját fogók, collocálók Hunyad vármegyében reformáta oláh ecclesiában, fizetéstis rendelvén neki, de lehetetlen lön ab occultis insidiis et a violentia in Nagyszegio experta ott bátorkodnia, hanem el kelle bujdosnia. Adeca pre candu curtea Vienei portata de nasu prin iesuiti introducea unismulu cu forti'a, magnatii unguri aflasera pe pop'a Circa, care trecuse la calvinia, că se'lu puna in scaunulu mitropoliei romanesci de Alb'a-Iuli'a. Intr'aceea nu este acesta primulu ecesemplu, ci mai sunt fórtu multe altele, din care aflamu, că nu numai boieri mari si mici de nationalitate romanésca, ci si preoti, protopopi, tocma si unii mitropolitii romanesci, cumu si una parte diu poporulu romanescu au trecutu mereu la calvinia mai virtosu incependu din tempurile principiloru calvinesci Gavriilu Bethlen, G. Rákoczi I. et II. si pana la finea vieticii lui Mich. Apaffi in 1690. Mitropolitulu Stefanu Simionu in a. 1643 si mitropolitulu Iosifu Budai in a. 1680 au acceptatu pe fatia dogmele si catechismulu calvinescu. Vedi inse in acésta materia prea interesantele fragmente istorice, acte oficiali si diplome publicate de dn. canonicu Tim. Cipariu atātu in „Acte si Fragmente“ tip. 1855, cātu si in archivulu

nyog. Intre mai multe vorbe eu ii díseiu lui: Dumneata ai luatu sarcina grea asupra'ti, adeca invetiatur'a acestei popimi valache si poporu hebeucu (stupidu), a caroru tóta religiunea de care se tienu in modulu celu mai obstinatu este: Asia am pomenitu; apoi se le predici ori-cātu din Psalmu 32: nu ve a-semenati cailoru si muliloru. Indata dupa aceea imi adusera scrisórea generariului*), care'mi scrie, că episcopulu (Atanasie) s'a plansu, că eu l'asi fi numitu bou si magariu, pentru care se'i dau satisfactiune. Eu ii respunseiu inchiaindu asia: Dieu bine că o ia si episcopulu asupra sa, elu inse póte mai virtosu se'mi multiamésca pentru numele de calu si mulu, decâtu pentru celu de bou si magariu, ceea ce eu negu; in viitoriu inse déca va veni paterulu Szunyog la mine, neciuna-data nu voi mai vorbi cu elu fara martori, pentrucă se nu mai póta minti asemenea lucru despre mine. — De atunci n'am mai vorbitu neci cu episcopulu neci cu Szunyog alu lui.

Cu acestea Nicolae Bethlen inchiaie memorialulu seu despre unirea romanilor din Transilvani'a; éra apoi pe la finea partei XXIII. pag. 217 mai atinge pe scurtu si cestiunea catolisarei armenilor veniti in Transilvani'a prin episcopulu loru Oxendius Urcirescus, cu care Bethlen in a. 1692 avuse cérta, in cātu caus'a le ajunsse la generariulu Veterani. Bethlen este fórtu maniosu pe armeni, in cātu elu ii numesce poporu bastardu, cium'a tieriei**). (Grof Bethlen Miklos önéletleirása II. rész.)

Catastrofele Brasiovlui in anii 1688 si 1689.

Generariulu Antonie comite Caraffa, cunoscutulu tiranu cumplitu dela Casovi'a, Dobricinu si Eperjes, venise in tier'a nóstra la a. 1688 că comandante imperatescu in loculu lui Scherfenberg. Faim'a venirei lui implu pe locuitori de frica si spaima. Se latise adeca scirea, că Caraffa aduce cu sine cateva cara de instrumente de tortura, că va fi vai de toti cāti nu sunt de legea lui si altele cá acestea. Venindu Caraffa de catra Ungari'a de susu pe la Desiu in Transilvani'a, guberniulu trimise inaintea lui deputatiune si multime de cai, pentrucă se'lu aduca cu

seu pentru filologia si istoria; éra mai de aprópe in Nrii XXIX et XXXIX. Se póte sustiené fara frica de a fi demintii, că preste 1/2 din locuitorii unguri de prin comitate odenóra au fostu romani curati, carii calvininduse s'au renegatu si de natiune.

*) In originalu: Bajos tisztet vállala magára, ennek az ostoba oláh papságnak és községnek tanítását, kiknek pertinacissime inhaereált minden religiója csak: a se am pomenit; bár sokszor prédikáljon nekik ex Psalm. 32: ne estote sicut equi et muli etc.

**) Meró pestisei a hazának; jobb volna mind kiüzni idején. Bethlen avea bunu presimtiu, că adeca déca voru mai trece si armenii de legea gregoriana la legea r. catolica, cu acea trecere poterea iesutiloru va cresce in Transilvani'a multu asupra calviniloru, pentrucă armenii cá neguitori si speculanti avea bani, éra iesuitii inca avea bani acumula'i cu miliónele.

pompa mare. Caraffa refusà totu si poruncí se'i injuge la calésca duoispreiece boi spre a'lu aduce pana la Clusiu; asia 'lu si adusera, pentrucà scopulu lui fusese, cá si in modulu acesta se'si bata jocu de orgoliulu aristocratiei. Dela Clusiu vení la Sibiiu, unde ajunse in 8. Februaru sî trase dreptu in locuinti'a principelui Apaffi, care in acelea dñle petrecea óresicumu cá inchisu in Fagarasiu. Din Sibiiu Caraffa dede poruncí aspre pentru dislocatiunea trupeloru preste tóta tiér'a, cà-ci adeca acelea fusesera asiedate pana atunci numai in comitate; éra fiendu-cà asia numitii comisari séu intendanti pamenteni apará cu totuadinsulu casele sî mosiile aristocratiloru de incuarterari, Caraffa spre a le arata cà si acestia trebuie se pórté sarcinele publice, éra nu numai poporulu tieranu, trimise ecsecutiune iu curtile aristocratiloru M. Teleki la Sorostinu si a lui Lad. Székely la Alamoru. Acumu vediura sî cetatile sasesci, cà nu voru potea scapa de garnisóna nemtiésca. Totuodata se aruncara sî contributiuni in bani sî in naturalie, cumu grau, vinu, fenu, ovesu etc. Caraffa pusese de conditiune categorica, cá Transilvani'a se ia garnisóne austriace anume in cetatile Hustu (in Maramurasiu), Cetate-de pétra, Gurgiu, Fagarasiu, Brasiovu.

Brasiovulu s'a supusu la platirea impositeloru sî la portarea tuturor greutatiloru, a dechiaratu numai, cà garnisóna austriaca nu voiesce a primi susu in fortarétiá, decâtu numai in orasiu; éra dupace locuitorii aflara, cà Caraffa era determinatu a ocupa sî fortareti'a sî a le impune óste cu forti'a, una parte a locuitoriloru se decise pentru resistentia sî aparare. Atunci Caraffa infuriatu poruncí generariulu Veterani, cá se mérga asupra Brasiovului sî se arunce pre toti sasii in ascutítulu sabiei. (Vedi in „Transilvani'a“ din a. tr. dupa Cserei la a. 1688.) Generariulu Veterani vení pe la finea lui Maiu asupra Brasiovului. Cancellariulu comite Nicolae Bethlen, carele a fostu de fatia la bombardamentulu acestei cetati, descrie acelu evenimentu cu acestea cuvente:

Caraffa trimise pe Veterani la Brasiovu cu trei regimente nemtiesci spre a'lu supune. Principele a trimisu pe Teleki cu multi domni si magnati, inse fara óstea sa, spre a'i indupleca (pe brasioveni). Neamu dusu; sasii inse puscá barbatesce asupra nóstra din cetate si din fortarétiá. La capulu livadei-cu-flori (Blumenau) pe délulu din fati'a fortaretiiei sasii incepusera a face una trincea (siantiu), care inse in partea de catra cetate inca nu era gata. Asia Veterani comandandu duóe scadróne de dragoni intr'acolo, indata sî luà pe sasi la fuga fara neci-una versare de sange. Déca sasii aru fi potutu gata trincea'o a aceea mai curendu, sî o aru fi incarcatu cu tunuri, nu remane indoiéla cà noi amu fi ocupatu Brasiovulu mai anevoia. In urmatori'a dñ (in 26. Maiu?) Veterani comandà alte trupe in Schiai sî in Brasiovu-vechiu, pentrucá se ridice baricade spre pórt'a cetatei, din buti desierte, din cade sî cosiuri; éra elu insusi asiedia unu mortariu in gradinele de

póme despre „livad'a-cu-flori,“ inse fara neciunu siantiu. Noi cu Teleki inca eramu in acea parte. De acolo aruncara vreo duóe séu trei bombe in fortarétiá, éra un'a in cetate. Dieu bine puscá sasii la inceputu din tunuri, din barbóse*) sî din puce, ci dupa aceea se supusera, fara a pune conditiuni in favórea capiloru rescólei. Puçinu (?) dupa aceea insii sasii judecara, condamnara sî ucisera pe Gasparu Kreutz si nu mai sciú pre cati altii din cei mai zelosi. Presiedente la tribunalulu de sange a fostu din partea principelui Baltasaru Macskási consiliariulu.

Cu acea ocaziune Mich. Teleki commise una din faptele cele mai barbare, cà-ci puse pe muschetarii nemtiesci cá se inpusce pe unu bietu de trompetariu sasescu, carele era insarcinatu cu portarea scrisoriloru in órele negociatiunei de supunere. Din acea cauza Veterani se turburà fórté asupra lui Teleki. (Partea II. pag. 95.)

Despre acelasi evenimentu Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum part. II. contine la a. 1688 mai multe date, care trebuie se fia alaturate langa cele coprinse in chronic'a lui Cserei si in memorialele séu biografi'a lui Nic. Bethlen. Dupa acea cronica latinésca compusa din secolu in secolu de cativa parochi sasesci, prim'a catastrofa a Brasiovului a decursu asia:

Brasiovenii si de altu-mentrea ingaufati si infumurati, insultá pe Sibiieni, cà-ci au admisu pe nemti in cetatea loru, pentrucà ei, brasiovenii, nu voru face neciuna-data asia ceva. Brasiovenii au platitu nebuni'a loru fórté scumpu. Vediendu ei adeca la càte greutati sunt supuse acelea cetati care au admisu garnisónele nemtiesci, pre langa ce sunt si trufasi, dícea, cà Coron'a (Brasiovulu) totudeauna vergura, necide-cumu nu va fi atátu de simpla, încátu se o póta insiela, ci din contra ei voru arata nemtiloru, cà voindu se intre la densii, ii voru respinge prin sierbitórie, séu de voru fi apucatu a intra, ii voru lua pe fuga prin aceleasi. Asia vorbea unii brasioveni nebuni si porci-de-cane (stulti et nebulones), carii nu cunoscea de locu art'a militaria. Audiendu nemtii despre acelea vorbe laudaróse ale brasioveniloru, pricepura prea bine, cà voindu ei se reincépa guer'a cu turcii si cu Tökölyi, tocma la Brasiovu, adeca acolo la margine intre duóe Valachii, adeca Munteni'a si Moldavi'a**) nu trebuie se lase la spatele seu neci-una urma de ostilitate. Deci tienenduse pe atunci dieta, la care mersese si primariulu (judetiulu) Filstich din Brasiovu, nemtii intrara cu acesta in negociatiuni, éra elu se invoí, cá cetatea „Coron'a“ inca se admita garnisóna, precumu admisera si celelalte cetati. Reintorcènduse primariulu Filstich dela dieta, poruncí indata, cá cetatienii carii tienea ocupata fortareti'a din délu (asia numit'a Straja), se se stramute cu tóte

*) Puscóie lungi si grele cá de 50—60 ũ, care se asiedia pe stelage cá pe nesce pitióre de lemnu si asia puscá din ele.

**) Praecipue in confinibus duarum Valachiarum, Transalpinæ scilicet et Moldaviensis.

lucrurile lor diosu in cetate, pentrucà au se vina nemtii si se ocupe fortarétia pe unu tempu órecare. Latienduse acce scire intre ciobotari (cismari, siusteri) si intre ómenii de sórte apusa, acestia se oppusera dispositiunilor senatului si alergandu in cete ocupara ei fortarétia. Senatul încercà tóte midiulócele spre a linistí pe poporu, inse indesiertu, pentrucà acela se aratá fórte obstinatu. Atunci senatul conchiamà pe cei mai multi parochi sasesci din cetate si districtu, pentrucà si acestia se încerce prin poterea cuventului a abate pe resculati dela planurile lor. Venindu parochii, se adunara fruntasii resculatiloru, cativa centumviri (representanti ai comunei) armati, cumu si senatorii, si la pórt'a vamei (sub teii, carii astadi nu se mai vedu) decanulu M. Albrich tienù una cuventare pe tecstulu dela Luca capu II., dupa carele totu imperiulu desbinatu in sinesi trebue se cada. Tóte indesiertu, cá sí cumu ar fi vorbitu surdiloru, pentrucà unii in locu se voiésca a da vreunu respunsu, ne asteptandu finea oratiunei se dusera de acilea infuriati in fortarétia de unde venisera. Ce e dreptu, fruntasii conducatori ai lor totu s'aru fi mai induplecatu, urdítorii inse ai rescólei era atátu de infumurati, încatu se laudá, cà fiacare din ei are se ascunda sórele la câte diece si mai multi soldati nemtiesci.

Dupace resculatii (seditiosi) ocupara fortarétia, conchiamara pe toti senatorii si pre tóte celelalte corporatiuni de mesteri, sí 'i provocara cá se apuce armele alaturea cu ei, cà de nu, ii voru macela pre toti pana la unulu. In acestea inpregiurari senatul, popimea sí partea moderata a locuitoriloru de sí vedea inaintea loru pericululu care le venea dela nemti, trebuea totusi se se supuna vointiei resculatiloru. Asia portile cetatei se incuiera, éra persónele eclesiastice in locu se fia fostu ascultate, fusera bajocurite prin vorbe deonestatórie.

Inre acestea generariulu Veterani ajungèndu cu óstea sa (in 22. Maiu) la Brasiovu, mai antaiu provocà pe resculati, cá se nu se piérda pe sine sí pe altii, ci se cumpanésca bine poterea imperatésca, cu care voiescu ei a se mesura. Ei inse cá sí nisce berbeci, carii se incedu in córnelu loru au respunsu, cà sunt determinati a respinge forti'a cu forti'a. Dupa acestu respunsu in fine se adusera bombardele (tunurile) sí alte instrumente belice. Soldatii nemtiesci indata ce ocupara suburbiele, au si datu focu la cateva locuintie aruncandu rachete asupra loru. Atunci au arsu 30 pana in 40 de case si incaperi. Dupa aceea nemtii aruncara vreo trei bombe susu in fortarétia (cetatiuia, citadela). Atunci acei ciobotari „fii ai lui Marte“ fusera coprinsi de atáta frica, in càtu cerura gratia, sí asia in 26. Maiu fortarétia fu ocupata de nemti, carii luara pe resculati la fuga, aruncandu la prinsóre numai pe conducatori loru.

Aceesi chronica latinésca pastrà despre acestu evenimentu inca si una epistola a principelui Mich. Apaffi I. adresata cumplitului generariu comite Ant.

Caraffa. In acea epistola principele arata, cà elu pana in 20. Maiu 1688 — dat'a epistolei, trimisese succesive trei deputati la Brasiovu, totudeauna cu instructiune, cá aceia se se adopere a molcomí pe cetatieni si se'i induplece a recunósce tractatulu inchiaietu intre Caraffa si intre boierii tierei (9. Maiu in Sibiu) si a se supune conditiuniloru aceluasi. In aduó'a parte a epistolei Apaffi róga pe Caraffa, cá se nu creda cà dóra elu, principele ar consimti la rebeliunea brasioveniloru, ci se fia incredintiatu, cà de ar fi aflatu pe cineva dintre ai sei amestecatu in acea rebeliune, l'ar fi tractatu indata dupa tóta rigórea legiloru tierei.

In unele familii patriciane sasesci se scriu si pastréza din generatiuni in generatiuni chronice familiare, in care se insémna pe scurtu nu numai intemplantile memorabili ale familiei, ci si ale comunei si ale tierei. Din acelea chronice se mai scie, cà vediendu brasiovenii, cumu soldatii nemtiesci comitu totu feliulu de crime si escesse in tíera, cumu fura, despólie, dau focu, ataca onórea si castitatea familiiloru, cumu in societatea si sub protectiunea acelei soldatesce brutale iesuitii nabusiescu barbatescu in tíera cu scopu de a estermina tóte confesiunile acatolice si a restaura si consolidá potestatea absoluta a papei, s'au determinatu a se oppune la invasiunea nemtiloru, séu incaí a'si apara una parte a libertatei in contra loru. Inse generariulu Caraffa, care era unu instrumentu barbaru alu imperatului nemtiescu calcandu preste dreptulu gintiloru si preste tóte tractatele, candu au trimisu brasiovenii deputati la densulu, in locu se'i asculte pe acestia, indata dupa sosirea loru in Sibiu ii arestà la varda, éra dupa aceea 'i aruncà in una temnitia puturósa si afunda de cinci stanjini, in care trebuea se descinda pe scara. Dupa acestea Caraffa dede porunca lui Veterani, cá venindu la Brasiovu sí aflandu resistentia, se nu crutie neci pe prunci in pantecele mamelor. Din mare fericire in acelea tempuri desastróse Veterani era tocma pe atáta de umanu, pre càtu Caraffa era tiranu. Asia Veterani s'a indestulatu, cá cu dragonii sei se ia la fuga pe cei cinci sute de brasioveni postati in sian-tiurile dela délulu furciloru, se arunce câteva bombe in fortarétia, éra dupace Stefanu Baer, unulu din capitani resculatiloru esí pe murele fortaretiei si cerù gratia, Veterani incetà cu bombardementulu. Numai cetele secuiescu aduse sí comandate de Mich. Teleki depredara infricosiatu Brasiovechiulu si versara la sange omenescu. In 27. Maiu intrà Veterani in cetate si adunandu pe cetatieni in sal'a senatului, le luà juramentulu de fidelitate catra imperatulu Leopoldu, dupace mai antaiu le porunci se ingenunchie cá inaintea lui Ddieu.

Dupa sugrumarea revoltei Veterani de una parte se încercà a molcomí furi'a sí resbunarea lui Caraffa, éra de alt'a lasà cá capii rescólei se fia judecati si condamnati dupa legile tierei, éra nu dupa cele nemtiesci, séu dupa cele martiali. De aici urmà, cà ve-

nira comisari atatu dela dieta catu si dela universitatea sasésca. Cercetarea decurse unu anu si diumatate. Instantia de judecata a fostu senatulu din Brasiova, adeca tocma acelea persone, caroru capii resculatiloru le amerintiasera cu morte. In 17. Sept. 1689 se publicà sententi'a celoru condamnati. In 19. Sept. cetatieniloru Stefanu Steiner, Gasparu Kreisch, Andreiu Lang, Jacobu Geiger si Stefanu Beer li se taiara capetele in piati'a cea mare, pentrucà pardonusulu cerutu li s'a refusat. Executiunea se intempla in presenti'a unui numeru mare de poporu intre cantece de ingropatiune ale poporului. Mai antaiu cadiu capulu lui Stefanu Steiner, care era unu betranu nepotintiosu de 85 de ani, si se spune ca acela se uità cu destula barbatia in fati'a mortiei. Dupa acesta cadiura capetele celorulalti sub palosiulu carneficelui. Tacerea mormentului domnea intre poporu; numai una femeia tenera petrinsa de spaima si fiori dede unu tiepatu si cadiu morta. Capetele aceloru cincifusera infipte in cate unu paru si asediate pe la portile cetatiei si susu pe fortarétia „spre ecsemplu,” cumu se dicea in sententi'a de morte, era cadavrele loru se scósera si ingropara departe afara din cetate. Uniculu dintre cei mai greu compromisi, anume Rothbächer, scapà din prinsóre prin fuga, era dupa aceea soci'a lui ilu tienu ascunsu mai multu de unu anu, pana candu aflà midiulóce spre a merge la Vien'a, unde apoi imperatulu ii dete gratia; ca-ci adeca sententi'a celoru condamnati sunase asia, ca ei trebuie se móra, pentrucà „au rebelatu in contra Maiestatei sale, in contra Mariiei sale a principelui si in contra auctoritatiloru cetatiene.”

Intre acestea, adeca pana ce decurgea cercetarea si judecata resculatiloru, preste Brasiova mai veni inca si adu'ca catastrofa, care inca fu una din cele mai fioróse, din cate au ajunsu in trecutu preste cele mai multe parti si tienuturi ale acestei tieri. Aca catastrofa, adeca incendiulu celu mare, e cunoscuta in catuva si din chronic'a lui M. Cserei; alti chronicari inse o au pastratu descrisa si mai pe largu si mai ecsactu pentru posteritate.

In 21. Aprile 1689 dio'a mare se escà focu dintru-odata in mai multe parti ale cetatiei cu atata furia, catu in restempu de duóe ore partea cea mai mare a ei se prefacu in tetiuni si cenusia, pentrucà in aca di batea unu ventu infricosiatu. Pana si biseric'a cea mare a luteraniloru a luat focu, era inlainturulu ei bolt'a crepa, campanele (clopotele) cadiura topite, altariulu si organele se nimicira, turnulu dela municipalitate, ba si bastilele de custodia din asia numit'a livad'a-postei s'au aprinsu. Vechea biblioteca, in care se pastra si manuscripte numeroase, inca dearse in partea cea mai mare a ei. Fiendu-ca foculu se incinsese din mai multe parti, nu este mirare deca se scrie, ca aprópe trei sute de ómeni isi aflara morte intre flacari. Din una epistola remasa dela diaconulu luteranu Pav. Trausch se vede, ca spaim'a si teróra fusesse atatu de mare, in catu ómenii alerga ca smintiti

in susu si in diosu, barbatii cautandu'si sociile si pruncii, era acestia pe parinti. Multi copii spaimantati fugindu din cetate cautara scapare pe la satele vecine. Din tote celalalte sciri cate au remasu pana la noi se pote inchiaie cu mare probalitate, ca cetatea fu data flacariloru prin soldatesca si inca precumu se pare, in urmarea vreunei porunci secrete, precumu s'a intemplatu buna-óra si in a. 1849 cu Aiudulu din partea lobontiloru baronului Puchner, cu S. Reginulu si cu multime de comune romanesci din partea curutiloru lui Kossuth. Acelasi diaconu spune, ca elu si cumatru-seu Barben chiamati fiendu la comisiunea investigatoria au juratu pe ceea ce au vediutu cu ochii loru, adeca pe unu soldatu aruncandu focu in casele ómeniloru asediate fatia cu casele loru. Printre ruinele caseloru s'au aflu granate care se sparsesera, era altele inplute, care pe semne nu luasera focu. Altii au vediutu cadiendu globuri de focu (rachete?) pe biseric'a cea mare. De aceea nu e mirare, deca investigatiunea pornita spre a descoperi pe urditorii acelei catastrofe teribile in scurtu a si fostu suprimata, din porunc'a tiranului Caraffa.

Acelora carii sciu, ca sasii transilvani sunt germani ca toti germanii, cumu si ca ei mai de multe ori au intinsu casei austriace, destule midiulóce spre a infige pitiorulu in acésta tíera, li s'ar paraa pote lucru de necredutu, ca tocma unu municipiu cumu era pe atunci Brasiovalu, se vina intr'unu conflictu atatu de fatalu si tragicu cu generarii austriaci. Se cuvene inse a insemna bine si aici unele inpregiurari, din care se esplica tota aca contradicere paruta. In Austri'a domnea absolutismulu celu mai ferosu, carele nu suferea cu sine alaturea neci unu feliu de libertate municipala, prin urmare neci ca cea sasésca din Transilvania. Scimu ca sasii ca si multe cetati din Germani'a, neci pe principele tieri nu lu suferea a locu in cetatile loru, decatu numai in casuri extraordinarie si pre langa óresi-care garantii, pentrucà se temea de calcarea immunitatiloru cetatiene si de brutalitatile curteniloru. Inse trufi'a generariloru nemtiesci unde voiá se scia de asemeni respecte? Preste acésta sasii se tienea ca si astadi de confesiunea luterana, pe care Austri'a o persecuta cu focu si cu sabia, de aceea intre soldatesca nemtiésca insocita de iesuiti si intre sasi se escara indata dela iuceputu diferite conflicte religiose. In fine se mai luamu in consideratiune natura cea rece, totudeauna prepuitoria si spiritulu de separatismu alu sasiloru, carele nu suferea langa sinesi nimicu strainu, era apoi soldatesca si mai alesu valonii, adusi din Belgiu, apoi italianii, boemii si cate alte semintii era straine pentru sasi, ca si pentru toti ceilalti locuitori ai tieri. Sasii aveau si mai pastréza pana in dio'a de astadi intre sine unu nume de bajocura, „Muoser,” pe care lu dau ei germaniloru austriaci. Acestu nume suna in urechile ostasime austriace atatu de uritu si nesuferitu, in catu la a. 1687 se publicà cu sunetu de tobe la toti sasii, ca se nu mai cuteze a insulta pe

austriaci cu numirea de „Muoser“ sub grea pedépsa. De alta parte inse totu acei austriaci isi batea si ei jocu in totu modulu de dialectulu sasiloru si de tóte datinele acestora. Atâtea cause de ura si urgia potentiate in Brasiovu inca si prin susu descri'sa rescóla, au fostu in stare de a produce inca si aduo'a catastrofa, adeca prefacerea cetatei si a suburbieloru ei in ruine prin focu, granate si spoliatiuni.

Déca Brasiovulu in periodu de 180 de ani s'a restauratu multu mai frumosu decâtu a fostu elu oricandu altadata, acésta restauratiune are se si-o multiamésca numai fericitei sale positiuni dintre acestea trei tieri, cu care tiene relatiuni comerciali mai multe si mai întinse, decâtu ori-care altu municipiu din Transilvani'a.

G. B.

Nr. 61—1870.

Protocolulu siedintiei lunarie a comit. asoc. trans.

tenute in 8. Fauru 1870 sub presidiulu Rev. dn. vicepres. Ioane Hanni'a, fiindu de facia dd. membrii Il. sa dn. cons. aulicu Iac. Bolog'a, Il. sa dn. cons. gub. Pav. Dunc'a, Il. sa dn. cons. gub. Elia Macelariu, dn. adv. dr. Ioane Nemesiu, dn. par. si prof. Z. Boiu, dn. secret. Il. Ioane V. Rusu, dn. capit. pens. si cassariu asoc. Const. Stezariu si dn. adv. dr. Demetriu Racuciu.

§. 10. Se presentéza conspectulu despre starea cassei asoc. pre tempulu acestei siedintie, din carele se vede, cumucà asoc. trans., dupa subtragerea erogateloru de pana acumu, are in proprietatea sa sum'a de 41,001 fr. 41 cr. (Nr. prot. ag. 62.)

Spre scientia.

§ 11. In legatura cu conspectulu cassei se referéza in specialu, atátu despre banii incursi la fondulu asociat., cá procente obvenitórie dupa couponii obligatiuniloru de statu si urbariale trans., câtu si cá tacse de membrii ord., cá colecte si prenumeratiuni la Transilvani'a pre 1870, si anume:

a) cá procente obvenitórie cu 1. Ian. 1870 dupa couponii obligatiuniloru de statu au incursu 35 fr. 50 cr. in argintu, 20 cr. in BN. v. a.;

b) cá procente obvenitórie cu 1. Ian. 1870 dupa couponii obligatiuniloru urb. trans. au incursu 710 fr. 40 1/2 cr. v. a.;

c) cá tacse de membrii ord. (din care 4 membrii noui) au incursu 111 fr. v. a. (tacsele se voru puticá in foi'a asoc.);

d) cá colecta 1 fr. 70 cr. v. a.;

e) cá prenumeratiuni la Transilvani'a 305 fr.;

f) pentru acte vendute si pentru o diploma 6 fr.

Conclusu. Raportulu se iea spre scientia, inse fiinducà, précumu se vede din acelea — unii dintre domnii, cari au respunsu tacsele anuale, sunt membrii ord. noui, secret. se insarcinéza a le trimete resp. diplome.

§ 12. Dn. cassariu presentéza unu documentu despre schimbarea a loru 24 fr. 25 cr. in argintu, dupa agio curente cu 28 fr. 80 cr. in BN. v. a.

Spre scientia.

§ 13. Secret. II. (sub Nr. prot. ag. 49) impar-

tasiesce o scrisória a dlui profesoriu dirigente la scól'a normala din Lapusiulu ung. Dem. Varna, prin care anumitul domnu esprimandu comitetului in numele scólei resp. cea mai profunda multiamita pentru trimiterea foiei asoc. gratis pre celi doi ani trecuti, totuodata se rogá a se trimete acea foia gratis si pre anulu curente in favórea bibliotecei numitei scóle.

Conclusu. Acordanduse cererea numitului domnu prof. dirigente, dn. secret. I. se se poftésca a trimete foi'a gratis si pre an. cur. pentru bibliotec'a scólei normale din Lapusiulu ung.

§ 14. Dn. protopopu si colect. asoc. in Brasiovu. Ioanu Petricu, prin scrisóri'a sa din 18. Ian. a. c. referéza, cumucà in urm'a provocarei comit. asoc. din 7. Dec. 1869 Nr. 295, in 4. Ian. a' c. s'a alesu comitetulu cercuale pentru despartimentulu Brasiovului (I) si totuodata s'au facutu despositiunile preliminarie si pentru infientiarea agentureloru comunali, cumu se dovedesce din protocolulu de alegere alaturatu langa raportulu resp. Totu cu acea ocaziune susu-numitul domnu colectoriu, aratandu, cá comitetulu cercuale inca nu s'a potutu constitui spre a'si alege din senulu seu directoriu, cassariu etc., fiinducà cea mai mare parte dintre membrii se afla in restantie cu tacsele anuali; deci: a) cere inviatiune, ce e de facutu in atare casu? b) intreba, cá déca dintre membrii ord. n'ar primi a se alege in comit. cerc., poté-s'ar provisorie alege si dintre membrii ajutatori? c) Gazet'a data de redact. gratis pentru asoc. pótese considerá in locu de minimulu anuale? in fine d) cere ai se trimete unu conspectu despre membrii asoc. dela adun. gen. V. pana la adun. gen. IX. tienuta la Siomcut'a mare.

Cetinduse atátu susu-citat'a scrisória relatoria a dlui prot. I. Petricu, câtu si protocolulu relativu la alegerea comit. cerc. si luanduse ambele la discussiune, s'a adusu urmatoriulu:

Conclusu. Incunoscientiarea despre alegerea comit. cerc. din despartimentulu Brasiovului, se iea spre cea mai placuta scientia, si comit. isi exprime recunoscienti'a sa cea mai cordiale acelor barbati romani, cari au imbracisiatu cu caldura acestu pasiu, tientatoriu la latírea activitatiei asoc. relative la cultur'a poporului romanu. Ér in càtu pentru deslucirile, resp. inviatiunile cerute de susu-amentitul dn. protop. si colectoriu, se decide a i se rescrie in sensulu urmatoriu:

ad a) Domnii membrii restanti se se poftésca a plati tacsele restante, inse, cu tóte aceste, déca deocamdata n'ar fi in stare a le plati, totusi platindu minimulu anuale de 5 fr. v. a. se privescu de membrii ai asoc. si se potu primí in comit. cerc.

ad b) Se se acomodeze conformu §. 14 din regulamentulu resp.

ad c) Se se respundia, cá comit. asoc. asia scie, cumucà Gazet'a s'a trimisu pentru bibliotec'a asoc. séu in schimbu pentru fóia, cumu se trimitu si alte diuarie.

ad d) Se se rescrie, că conspectulu membriloru asoc. dela adun. gen. V. pana in 186⁸/₉ s'a publicatu in fôia asoc. Nr. 4—8 incl. din 1869; cu tôte aceste, domnulu colectoriu susu-amentitu se se roge a asterne încóce o lista despre acele 57 comune tienutorie de despartimentulu cerc. alu Brasiovului, si comit. nu va lipsi a face dispositiunile necesarie, spre a-i se estradá de aici, unu conspectu despre membrii asoc. din cestiunatele comune.

§ 15. Comisiunea insarcinata in siedinti'a trecuta cu esaminarea si raportarea despre computulu dlui secret. I. Georgie Baritiu, relativu la perceptele si erogatele foiei asoc. pre a. 1869, cumu si in privinti'a modalitatiei procurarei unoru portrete natiionali, prin referentele seu dn. dr. Dem. Racuciu, raportéza in cestiunatele obiecte.

Comisiunea in raportulu seu arata, cumucà pentru edarea fôiei asoc. pre anulu 1869 — dinpreuna cu remuneratiunea secret. I. cá redactoriu, s'au erogatu 1205 fr. 46 cr. v. a., ér perceptele din prenumeratiuni au fostu numai 688 fr. 65 cr. prin urmare, resultéza pre a. 1869 unu super-erogatu de 516 fr. 81 cr. v. a. si unu saldu a conto de 21 fr. 61 cr., care inse se trece pre an. curente.

Altufeliu computulu asternutu, aflanduse intru tôte esactu, comisiunea propune a se dá dlui ratiocinante absolutoriu despre cortulu curente.

ÉR in privinti'a resp. portrete natiionali comisiunea opinéza, cá comitetulu se insarcineze pre biroulu acelaia, a atrage in asta privintia atentiunea cunoscutiloru mecenati ai natiunei, cari sunt prevedinti cu midiolóce materialu mai insemnate, cá asia dóra se voru aflá indemnati a-si le procurá; ar fi se se mai publice in fôia asoc., cá se se scia unde se afla de vendutu. (S'a publicatu in Nr. 24 din a. 1869 secr. II.)

Punenduse la discussiune raportulu comisiunei dinpreuna cu propunerile aceleia, comitetulu decide: cá propunerea relativa la computulu dlui secret. I. se se redice la valóre de conclusu alu seu, ér in càtu pentru opiniunea, resp. propunerea relativa la cestiunatele portrete — comit. nu se afla in positiune a se póte lasá in pertractarea aceleia, fienducà din partea adunarei gen. nu s'a preliminaru neci o suma spre atari scopuri.

§ 16. Se presentéza testimoniulu scolasticu pre sem. I. an. scol. 18⁶⁹/₇₀ alu tenerului stipendiatu alu asoc. Nicolau Fogarasiu, studente in V. clasa la scól'a reale de aici, din carele se vede, cumucà acestu teneru a raportatu cele mai destincte clase de progresu in studia. Spre scientia.

§ 17. Secret. II. raportéza despre ofertele de carti facute in favórea bibliotecei asoc. si anume:

a) Dela dn. I. M. Riurenu s'a primitu pentru biblioteca câte 1 ecsempl. din opulu seu: Biblioteca de lectura pentru junimea de ambele secse in 9 volume, opu fôrte pretiosu si instructivu.

b) Dela dn. parochu Vasiliu V. Vancu s'au primitu 19 ecsempl. din opulu seu: „Lumin'a credin-

tiei, carte de rugatiuni si cantari pentru pietatea poporului,“ ed. II.

Conclusu. Cartile se predau dlui bibliotecariu alu asoc. si ddloru li se esprime recunoscentia protocolarmente din partea comitetului.

§ 18. Cu autenticarea protocolulu acestei siedintie se incredintieza ddni cons. Iacobu Bolog'a si Pav. Dunc'a, si dn. adv. dr. I. Nemesiu.

Cu aceste siedinti'a comitetului asoc. inceputa la 4¹/₂ óre. se inchia la 6³/₄ óre sér'a.

Sibiü, datulu cá mai susu.

Ioane Hannia mp.

I. V. Rusu mp.

vicepres.

secret. II.

S'a cetitu si autenticatu Sibiü in 11. Fauru 1870.

Bolog'a. P. Dunc'a. Dr. Nemesiu.

Bibliotecele europene.

In a. 1868 se aflá in bibliotecele publice:

	Nrulu tomuriloru.	Pe 100 locuitori câte?
In imperiulu austriacu	2,408,000	6 ⁹ / ₁₀
„ Bavari'a	1,268,500	26 ⁴ / ₁₀
„ Belgiu	509,100	10 ⁴ / ₁₀
„ Britani'a mare	1,774,493	6
„ Franci'a	4,389,000	11 ⁷ / ₁₀
„ Itali'a	4,149,281	19 ⁴ / ₁₀
„ Prusi'a	2,040,450	11 ⁷ / ₁₀
„ Rusi'a	882,090	1 ³ / ₁₀

Acestea date scóse dupa „National-Zeitung“ neinforméza despre bibliotecele publice numai din optu staturi, prin urmare neci nu sunt de ajunsu spre a face comparatiune si a ratiocina din trensele despre starea culturai scientifice a popóraloru europene. Mai lipsescu inca si alte impregiurari, pe care ar fi cá se le cunóscemu in acésta materia. Unele inse ne sunt cunoscute. Asia este sciutu, cá in Franci'a aprópe a trei'a parte din sum'a totala a tomuriloru susu aratate se afla in Parisu, candu din contra, Italiei lip-sindu'i asemenea centru, bibliotecele publice, sunt impartite pe la mai multe cetati, care mai inainte era capitale de staturi italiene mai mici. Bibliotecele italiene sunt renumite pentru avuti'a loru de carti si manuscripte vechi, din contra ele sufere lipsa de opuri moderne. In Bavari'a bate la ochi maninulu numeru alu cartiloru in proportiune cu numerulu locuitoriloru si cu gradulu culturai loru scientifice, pentrucà in adeveru starea culturai nu se póte judeca dreptu din numerulu celu mare alu cartiloru acumulate si inchise in bibliotece, ci din numerulu lectoriloru. S'au vediatu in lume domnitori, séu si caste oligarhice, care au fundatu bibliotece colosali, nu inse pentrucà se le folosésca cei insetati de invetiatura, ci numai din vanitate, si cu scopu de a face cu ele parada inaintea strainiloru. Cumu stamu noi romanii si déca voiti, toti locuitorii Daciei si ai Panonici, este de prisosu a mai cerceta, séu mai bine, nu e de prisosu, asia ceva inse nu s'ar potea spune in duoe trei sententie.

Bibliograficu.

Dn. dr. Paulu Vasiciu inca din anii juniei sale incepuse a scrie, a publica si a recomanda poporului romanescu cunoscintie din campulu scientieloru naturali si in specie din medicina. Antropologi'a, Dietetic'a sa, Macrobiotic'a tradusa dupa Hufeland, Nepotenti'a, in fine articuli dsale, pe cari publicamu de duoi ani incóce in acésta fóia, marturisescu de convictiunile si despre devotamentulu dlui dr. Vasiciu in acestea ramuri ale cunoscintieloru omenesci. Dsa inse nu se opresce acilea, ci tocma aflamu, cà lucra la una carte popularia, a carei esire la lumina o vomu preinsciintia la tempulu seu.

Intre acestea reflectamu pe lectori inca si la: CURSU ELEMENTARIU DE ANTROPOLOGIA si de medicin'a popularia practica.

Lectiuni predate la seminariulu centralu din Socol'a de A. H. Bassero, doctoru de medicina, medicu la acestu institutu, primariu la spitalulu centralu s. Spiridonu, cavaleru a legiunei de onóre. Bucuresci, 1864.

Imprimeri'a statului.

Spre a ne orienta asupra scopului acestei carti, reproducemu aici una parte din prefatiunea dlui Bassero.

O carte de medicina popularia este in genere fórte puçinu stimata, spre a nu díce mai multu, de lumea invatiata, si usioru se intielege pentru ce. In Franci'a, Angli'a, Germani'a etc., unde sciinti'a e cuprinsa intr'unu numeru insemnatu de uvrage escelente, compuse de auctori seriosi carii au petruns'o in totulu ei, séu in diferitele ei specialitati; acolo unde numerulu mediciloru cu diplome este mai potrivitu cu populati'a localitatiloru in care eserceza artea loru, acolo nu se simte nevoea de a face (precumu se díce) se intieléga fiacare acésta sciintia, care cere studii asia delungate si serióse. O carte ce are o asemenea pretentie, e dar in genere considerata, si cu resonu, cá unu uvrageu fara de neci o valóre scientifica, déca e opulu unui omu carui medicin'a e de totu straina, si cá o speculatia nedemna caracterului unui medicu, in adeveru ingrijitoru dignitatiei a misiunei sale, déca unu medicu e autorulu ei. Se adaogamu, cà acei ce au publicatu asemenea carti, pe langa esceptiuni fórte rare, sémana de a fi pusu tóte sirguintiele loru, spre a justificá opiniunea ce alii au de a loru uvrage din puçinu cugetu cu care le facu, precumu si din numerocele erori ce foescu in trînsele, fiindu multiamiti de a maguli curiositatea unui publicu orbu care, de buna voia, da credinti'a cea mai nemarginita la cele mai mari insielatiuni. Cà-ci trebuie se o dícu, cà fórte puçine persóne sunt ce nu se socotu capabile de a avea o opiniune si de a dá socotinti'a loru asupra cutarui séu cutarui punctu de medicina teoretica séu practica, si care se nu fia gata a respunde acea ce odata mi-a respunsu unu omu de o inalta inteligentia, si de o instructiune solida, carui díceamu, „cà eu nu sunt de-

prinsu de a vorbí despre medicina, decátu numai cu medici:“ „Eu amu opiniile mele cá si dta pe ale dtale.“ Asia dar, precumu amu dísu mai susu, se intielege ce siantia de succesu trebuie se aiba o carte, ori si càtu de mediocra (midiulocia) se fia, carea se adresédia la o slabitiune asia de generala, si cumu se face cá o asemenea carte se fie privita cu unu asia defavoru, de ómeni de sciintia.

Intr'o tíera cá principatele unite romane, in care populati'a imprastiata pe o intindere de pamentu ce usioru ar cuprinde si unu numeru indoitu, nu infatisédia mediciloru ce aru voi a se asedia in midiuloculu ei inchipuiri indestulatóre, si in care numerulu acestoru de pe urma, chiaru prea multu restrinsu pentru totalitatea locuitoriloru, e concentratu pe la orasie, unde ei se afla prea gramaditi, fara cá, pe langa acésta, se vroésca a le parasi. Se intielege cà departarea si lips'a de ajutoriu trebuie se espuna pe nenorocitiu locuitoriu la tóte speculatiile siarlatanismului, si la inconvenientele cele serióse ce potu resultá pentru densii din intrebuintiarea prea marei ignorantie a lécuriloru care, câte odata folosítóre, nu o tagaduescu, sunt celu mai desu, trebuie éراسi se o dícu, insuficiente si chiaru periculóse.

O asia stare a lucruriloru a vrutu gubernulu se o preintimpine instituindu pentru elevii din clasele superióre alu seminariloru unu cursu de medicina poporana, cu care a binevoitu a me insarciná pentru seminariulu din Socol'a.

Preotii ce voru esi din aceste institute, si carii 'si voru intielege misiunea, voru fi, din caus'a influentiei ce potu se aiba asupra tieraniloru, mai bine in stare decátu ori si cine de a 'i face se se folosésca din binefacerile acestei noue ramure, adaogita la educatiunea loru.

Usioru se va intielege cà aici, in starea in care se afla locuitoriulu dela tíera in privirea sanatatii, o carte ce ar avea de scopu de a fi intielésa, nu voiu díce de fiacare, ci de unu órecare numeru de individi inteligenti si capabili de a o intrebuintia cu folosu, pentru toti acei ce potu se aiba nevoie de notiunile elementarie neaparatu trebuitórie spre a 'i pune in stare se cunósca bólele cele mai frecvente si de a aplicá loru lécurile cele mai simple, cele mai usióre, si totuodata cele mai puçinu costisítóre, se va intielege dícu, cà o asemenea carte, facuta cu consciintia si judecata, trebuie se gasésca in motivele ce au provocatu redigerea ei, si in imprejururile in care ea s'a publicatu, o garantie in contra astfelu de reprobatiune, carea de ordinariu se léga de asemenea uvrage, si o escusa pentru lipsuri, ce neaparatu trebuie se se afle intr'ensa, lipsuri ce n'ar fi de ertatu intr'o carte, carea s'ar adresá numai la ómeni de sciintia.

Cursulu elementariu de antropologia si de medicina poporana practica este dar reproductiunea lectiuniloru facute eleviloru din clasele superióre ale seminariulu centralu din Socol'a. Se'mi fia ertatu de a pasi cu câteva lamuriri despre spiritulu

ce a presidatu la compunerea lui de a esplicá acea ce deocamdata aru potea a se para cititoriloru o contradicție între titlulu lui, si cele coprinse intr'ensa.

In principiu n'am fostu insarcinatu de gubernu. decâtu de a face unu cursu de medicina populara. Candu am pornitu cu adunarea materialurilor ce trebuia se servésca la lectiunile mele, am intiesu indata cá, întreprinderea, grea de sine, ar deveni inca mai grea si póte imposibila, de n'asi initia de elevi la cunoscintie neaparatu trebuitóre despre structur'a corpului umanu. Cà-ci, cumu se facu loru descrierea unei bóle, simptomeloru ce ea infatiosédia, se aratu loru lucrarea lécuriloru ce trebue a'i pune, déca ei nu cunosc organulu patimiloru, déca nu sciu care sunt functiunile lui in starea de sanatate, cumu ele se esecutédia, si de ce natura sunt schimbabile care o asemenea bóla ocasionédia indeplinirea acestoru functiuni? M'am decisu dar, de a precede lectiunile mele de medicina populara practica, cu lectiuni elementarie de antropologia. Inse, dupa ce planulu meu a fostu odáta inchieatu si materialurile au fostu culese, m'amu aflatu dinaintea unei dificultati, la care delá inceputu m'amu fostu ganditu si care mi s'a parutu mai de nedoveditu. Trebuia se vorbescu la tineri, ale caroru studii au fostu priimitu o directiune cu totul diferente, delá acea ce se da celoru carii se destinédia studiarea medicinei; trebuia se 'i facu se penetrédie intr'unu cercu de idei cu totul straine pentru densii, si la care nu erau neci cumu pregatiti. Fiecare frasa, fiecare cuventu trebuia se fie cumpanite cu ingrijire; si osebitu de acésta, eu eram silitu de a me servi de o limba care trebue a o marturisi, candu e vorba de termine sciintifice si chiaru de órecare forme, la care trebue supusa ide'a ce urmédia de a esprima, ve lasa cu totul la nevoe nu numai din caus'a lipsei absolute de cuvinte, ba inca din caus'a puçinei esactitati a unoru care espre-siuni, ce abia le traducu gandirea. Intr'unu cuventu, de o limba care nu este inca formata. Se'mi fie ertatu de a citá câte-va ecsemple, ce totu-odata voru servi de dovada despre acea ce punu inaintei si de escusa pentru midiolócele la care a trebuitu cá se aibu recursu spre a evita dificultatea. (Va urma.)

VIÉTTA, OPERELE SI IDEELE

lui Georgiu Síncái din Sínea. Bucuresci, 1869. Formatu 8° mare, 154 pagine. Pretiu 1 fr. v. a. se póte lua séu delá redactiunea acestei foi, séu prin librariile S. Filtsch in Sibiiu.

MANUALU de HYGIENA PRIVATA si PUBLICA.

Opu aprobatu de onor. ministeriu alu instructiunei publice si destinat pentru clas'a III. primaria. Adou'a editiune, revedita, coresa si adaogata. Editoru G. Ioanidu & Comp. Bucuresci, 1868.

Publicarea baniloru incursi

la fondulu asociatiunei trans. delá siedinti'a lunaria a comitetulu asoc. din 4. Ian. pana la siedinti'a aceuia din 8. Fauru a. c.

- 1) Delá dn. vicenotariu sedriale in Abrudu Rubinu Patiti'a tacs'a de membru ord. pre 186⁸/₉ 5 fr.
- 2) Delá dn. cancelistu pens. Gregoriu Hangea tacs'a de membru ord. pre 186⁹/₇₀ 5 fr.
- 3) Delá dn. parochu si asesoriu consistorialu Sav'a Popoviciu Barcianu tacs'a de membru ord. pre 186⁹/₇₀ 5 fr.
- 4) Delá dn. inspectoriu alu bancei „Transilvani'a“ Visarionu Romanu tacs'a de membru ord. pro 186⁸/₉ 5 fr.
- 5) Prin dn. protopopu in Morlac'a Anani'a Popu cá tacs'a de membru ord. a) pentru d-sa pre an. 186⁹/₇₀ 5 fr.; b) pentru dn. parochu in Cinci'a Aarone Rezei tacs'a de membru ord. nou pre 186⁹/₇₀ 5 fr.
- 6) Delá dn. protopopu in Lipov'a Ioanu Tieranu tacs'a de membru ord. pre 186⁹/₇₀ 5 fr.
- 7) Delá dn. parochu rom. cat. in Sighisiór'a Petru Decei cá tacs'a de membru ord. pre 186⁹/₇₀ 6 fr.
- 8) Delá dn. secr. metr. dr. Ilarie Puscaru tacs'a de membru ord. nou pre 186⁹/₇₀ si pentru diplom'a 6 fr.
- 9) Delá dn. oficialu silvanalu pens. din Uniadór'a Ludovicu Redane tacs'a de membru ord. pre 186⁹/₇₀ 5 fr.
- 10) Delá dn. asesoriu la tabla pens. si advocatu Nicolae Gaitanu tacs'a de membru ord. pre 186⁹/₇₀ 5 fr.
- 11) Delá dn. parochu alu Margaului Alecsandru D. Fodoru tacs'a de membru ord. pre 186⁸/₉ 5 fr.
- 12) Delá c. r. capitanu in reg. Nr. 50 Stefanu Borgovanu tacs'a pro 186⁹/₇₀ 5 fr.
- 13) Prin dn. vicecapitanu si col. asoc. I. G. Codru Dragusianulu s'au trimisu cá tacse de membru ord. si pentru acte: a) delá dn. primariu Georgie Fogarasiu tacs'a de membru ord. pre 186⁸/₉ 5 fr.; b) delá dn. asesoriu Iovianu Stoic'a tacs'a de m. ord. pre 186⁸/₉ 5 fr.; c) delá dn. protopopu Petru Popescu tacs'a de m. ord. pre 186⁷/₈ 5 fr.; d) delá dn. asesoriu sedriale Ioanu Gram'a tacs'a de m. ord. nou pre 186⁸/₉ 5 fr.; e) delá dn. asesoriu urb. Gregoriu Maieru tacs'a de m. ord. pre 186⁶/₇ si 186⁷/₈ 10 fr.; f) delá dn. asesoriu sedriale Ioanu Florea tacs'a de m. ord. nou pre 186⁸/₉ 5 fr.; g) delá dn. asesoriu urb. Iosifu St. Siulutiu tacs'a de m. ord. pre 186⁴/₅ si ⁵/₆ 10 fr.; h) pentru 3 ecsemp. acte de ale asoc. vendute de dn. Iosifu St. Siulutiu 3 fr.; i) pentru 6 ecsemp. actele ad. V. si VI. vendute de dn. Codru Dragusianulu 2 fr. Sum'a 50 fr. v. a.
- 14) Cá colecta delá comun'a bis. Caltvasseru 1 fr. 70 cr. Sibiiu, in 8. Fauru 1870.

Delá secretariatulu asoc. trans.

Dictionariulu

UNGURESCU-ROMANESCU

compusu de Georgie Baritiu, Brasiovu 1869, formatu 8° mare, 41 cóle, se afla depusu spre vendiare la librariile din Brasiovu, Sibiiu, Clusiu, Lugosiu, Temisiór'a, cu pretiulu originale ficsu 3 fr. 70 cr. leg. tiépenu cu piele, si 3 fr. 20 cr. v. a. legatu usioru. Anume pentru comitate sunt depuse in Clusiu la librariile dloru I. Stein si Lad. Demjén. In Sibiiu la librari'a S. Filtsch.

 Cursurile intregi ale acestei foi periodice „Transilvani'a“ pe anii 1868 si 1869 brosiurate se potu cumpara cu câte v. a. fr. 3 in Sibiiu din cancelari'a comitetulu asociatiunei trans.